

Διάλογος με τα ερείπια

Ανδρέας Γιακουμακάτος - 31/07/2023

Το έργο του Δημήτρη Πικιώνη στην Ακρόπολη και στον λόφο του Φιλοπάππου είναι αποτέλεσμα μακράς κυοφορίας. Το βασικό ζήτημα που τον απασχολεί είναι η απολεσθείσα αρμονία ανάμεσα στο τοπίο και στις ανθρώπινες κατασκευές, ιδιαιτέρως σε ένα περιβάλλον όπως το αττικό, φορέα μνήμης και διαχρονικών αξιών απόκρυφων και φανερωμένων. Γιατί, υποστήριζε, η αρμονική σχέση μνημείων και τόπου είναι αμφίδρομη: η ρήξη της οδηγεί στην απώλεια όχι μόνο της ουσίας του μνημείου, αλλά και ζωτικών αξιών, των οποίων το έδαφος είναι ιερός θύλακας και κτήτωρ.

Ο Πειραιώτης αρχιτέκτονας εγκαταλείπει, από τις αρχές του 1930, κάθε ουτοπική πεποίθηση πως η μοντέρνα αρχιτεκτονική της εποχής θα μπορούσε «να συντεθεί με το πνεύμα της εθνότητας». Από το 1934 ξεκινά μια νέα πορεία, πρώτα με τα εμπνευσμένα σχέδια για ένα Δελφικό Κέντρο, στην υπηρεσία των δελφικών γιορτών του Αγγελου Σικελιανού και της Εύας Πάλμερ και του οράματος της ανασύνθεσης των «αυτούσιων συμβόλων» ενός σταθερού και διαχρονικού πνευματικού αρχετύπου. Αμέσως μετά, ο Πικιώνης δημοσιεύει στο «Τρίτο Μάτι» κείμενα ακόμη πιο προφητικά από το «Η λαϊκή μας τέχνη κι εμείς» (1924). Με άρθρα όπως τα «Ιδεογράμματα της οράσεως» ή τη «Συναισθηματική τοπογραφία», αναδομεί το κοσμολογικό νόημα της γεωμετρίας ως προς την οργάνωση του χώρου, συνδεδεμένο με την αισθαντική φαντασίωση της μνήμης του Ιερού Βράχου και της ποίησης των υλικών που δομούν τα μνημεία του. Πρόκειται για αναστοχασμούς που ετοιμάζουν τον δρόμο για τη μετουσίωση του οράματος σε έργο λίγο αργότερα, στη δεκαετία του 1950.

Είναι γεγονός ότι κανένα αρχιτεκτόνημα του Πικιώνη δεν κατακτά ένα ανάλογο επίπεδο ποιητικής έντασης

και νόηματος, όπως το έργο της Ακρόπολης. Είναι φυσικό: στη διαμόρφωση του περιβάλλοντος των δύο βράχων (μια συμπυκνωμένη μικρογραφία του αττικού τοπίου) συνυπάρχουν όλα τα συστατικά στοιχεία της πολύχρονης αναζήτησης εκείνης της χωροχρονικής σύνθεσης-έκφρασης ενός πολιτισμού, που σε κανένα κτίριο, όσο σημαντικό και αν είναι, δεν μπορεί να βρει ολοκληρωμένη πραγμάτωση. Ο Πικιώνης ορίζεται σύμβουλος του έργου της Ακρόπολης, απευθείας από τον τότε υπουργό Δημοσίων Έργων Κωνσταντίνο Καραμανλή. Ο γηραιός δάσκαλος της αρχιτεκτονικής στο Πολυτεχνείο διεκδικεί ωστόσο, με ευγένεια αλλά και επιμονή, έναν ρόλο απόλυτης ευθύνης, που τελικά ο οξυδερκής υπουργός τού παραχωρεί.

Αποτέλεσμα είναι η ολοκλήρωση, έως το 1958, της συνολικής επέμβασης σε ό,τι αφορά τις προσβάσεις στην Ακρόπολη και τη διαμόρφωση της μικρής εκκλησίας του Αγίου Δημητρίου Λουμπαρδιάρη και του «αναπαυτηρίου» με ιδανική θέα τα Προπύλαια. Το έργο είναι ενιαίο ως προς το νόημα και την αξία του, και μόνον έτσι μπορεί να γίνει αντιληπτό. Αν η αρμονία ανάμεσα στην Ακρόπολη και το περιβάλλον της έχει απολεσθεί, η αποκατάστασή της δεν μπορεί να χαρακτηρίζεται από μίμηση ή αντιγραφή, όπως γινόταν ακριβώς την ίδια εποχή με την ανακατασκευή της Στοάς του Αττάλου από την Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών. Ο Πικιώνης επιχειρεί το δυσκολότερο, την αναβίωση της μνήμης μέσω του διαλόγου με τα ερείπια: τη δημιουργία μιας αποσπασματικής και συμβολικής σύνθεσης θραυσμάτων-κολάζ υλών, εκφράσεων, μορφών, υφών, την αποκατάσταση δηλαδή της περιβαλλοντικής αίσθησης μέσω της χρήσης διαφορετικών υλικών, μαρτυρία της χαμένης αρμονίας. Ομολογεί την αδυναμία ανασύνθεσης του απολεσθέντος και επιχειρεί την αναγωγική και μνημονική αναφορά.

Οδηγείται έτσι στην περάτωση εκείνου που -και από πολλούς ξένους κορυφαίους ιστορικούς- θεωρείται ένα από τα σπουδαιότερα διεθνώς έργα αρχιτέκτονα του 20ού αιώνα. Είμαστε βέβαιοι ότι ο Λουμπαρδιάρης, το Αναπαυτήριο και ο περιβάλλον χώρος θα τύχουν της καλύτερης δυνατής μεταχείρισης-αποκατάστασης από τον Δήμο Αθηναίων, στη δικαιοδοσία του οποίου το μνημείο προσφάτως περιήλθε. Μια χρήση απόλυτα συμβατή με το αναπαυτήριο του Πικιώνη, θα μπορούσε να είναι η δημιουργία ενός βιβλιοπωλείου-υπαίθριου αναγνωστηρίου (συμπληρωματικού του βιβλιοπωλείου του Μουσείου της Ακρόπολης), με θεματική από τις αθηναϊκές αρχαιότητες έως την ελληνική λαϊκή αρχιτεκτονική και τη λόγια αναβίωσή της στον 20ό αιώνα. Είναι μια ιδέα.